

Variatie op een Chinees spreekwoord:

‘In tijden van crisis trekken sommigen muren op, anderen bouwen bruggen’

De nieuwe democratie komt eraan

*Essay over een ingrijpende renovatie van het ‘Huis van Thorbecke’
met nieuwe rollen voor overheid, bedrijfsleven en burgers*

A.J. (Guus) Berkhout

Den Haag, 1 september 2012

De nieuwe democratie komt eraan

A.J. (Guus) Berkhout

Samenvatting

De inrichting van onze rechtsstaat stamt uit de 19^e eeuw. Sindsdien is Nederland immens veranderd, maar het landsbestuur is vrijwel hetzelfde gebleven. Toch proberen we al vele kabinetten lang een sterk verouderd systeem met kunst en vliegwerk aan de praat te houden. Ons land is hard toe aan een levend democratisch model dat voldoet aan de eisen van de moderne tijd, dat past bij onze hoogontwikkelde maatschappij met een sterke middenklasse, en vooral, een model dat in deze tijd van grote verwarring nieuwe hoop geeft voor een betere toekomst. De huidige politieke generatie heeft jongeren niets te bieden.

In dit essay wordt voorgesteld dat niet politieke partijen maar burgers de politieke agenda opstellen ('de burger als co-creator') en dat diezelfde burgers niet alleen de volksvertegenwoordiging maar ook de Minister-President kiezen. En er wordt tevens voorgesteld dat de Minister-President voor de volle termijn van vier jaar een programmakabinet met daadkrachtige projectministers leidt.

Het nieuwe kabinet gaat de economische groei aanjagen met een fundamenteel andere financiële aanpak, waarbij er een duidelijke scheiding komt tussen de jaarlijkse exploitatiekosten ('opex') en investeringen voor de toekomst ('capex'). Bovendien transformeert de overheid zich naar een moderne genetwerkte organisatie met een beperkt aantal taken. Effectiviteit van beleid en regels staat centraal.

Tenslotte wordt bepleit onze uit de hand gelopen verzorgingsstaat vergaand te reorganiseren op basis van een nieuw evenwicht tussen wat de overheid doet en wat de burgers zelf opknappen. In dit uiterst complexe overheidsdossier kan een politieke doorbraakinnovatie worden gerealiseerd door de twee beleidsvelden Zorg en Wonen te combineren ('neue combination') en bij één projectminister onder te brengen.

Verwacht mag worden dat het totaal van deze ingrijpende bestuurlijke vernieuwingen ook een wezenlijke cultuuromslag teweeg zal brengen, zowel in de politiek als in de samenleving.

De nieuwe democratie komt eraan

A.J. (Guus) Berkhout

De boodschap in één zin: Een langetermijn visie voor het land, een grotere invloed van benedenaf op de politieke agenda, en meer eigen verantwoordelijkheid voor de burger.

Delen van de macht

We leven in een tijd waarin de wereld razendsnel verandert. Maar wie alert is en op hoofdlijnen om zich heen kijkt, ziet duidelijke aanwijzingen hoe de nieuwe toekomst zich gaat ontfouwen. Leiderschap vraagt in deze tijd om een paradigmaverschuiving in het toekomstdenken: niet de onzekerheden, maar de zekerheden van de toekomst moeten het uitgangspunt worden bij het maken van strategische keuzen. In ons land dienen de grote sociaaleconomische vraagstukken – transitie naar meer kleinschaligheid, vermindering van het rondpompen van geld, verduurzaming van zorg en zekerheid, herinrichting van de woningmarkt – vanuit dit nieuwe denken te worden aangepakt.

Maar er is meer. De grote veranderingen vragen ook om een ander organisatorisch concept. In dat nieuwe concept doet de overheid niet alles alleen, maar wordt veel meer gebruik gemaakt van bijdragen uit de samenleving, met als gezamenlijk doel: samen kansen pakken die juist nu in overvloed op ons afkomen. We zijn met z'n allen op weg naar een nieuw evenwicht in de relatie tussen overheid en burger.

In dit essay wordt een toekomstvisie gegeven op onze parlementaire democratie ('stip op de horizon'), aangevuld met een voorstel voor ingrijpende politieke en bestuurlijke hervormingen. Er wordt concreet aangegeven hoe dat vernieuwingsproces zou moeten verlopen, met als doel het realiseren van een eigentijdse democratie die past bij een land met een hoog ontwikkelde bevolking. Het uitgangspunt daarbij is niet alleen dat de burger meer van de overheid mag verwachten, maar ook dat de overheid meer van de burger mag verwachten!

De hervormingsvoorstellen beschrijven een integraal veranderpad dat bestaat uit drie onderdelen: (1) de bevolking bepaalt de inhoud van het regeerprogramma en kiest niet alleen de volksvertegenwoordiging maar ook de Minister-President, (2) het land wordt geregeerd door een toekomstgericht programmakabinet met daadkrachtige projectministers en (3) burgers nemen meer eigen verantwoordelijkheid en krijgen, net als in moderne innovatieprocessen, de rol van co-creator. Het resultaat is een ondernemende samenleving, waarin niemand meer achteroverleunt maar iedereen naar vermogen bijdraagt¹.

De hervormingsvoorstellen worden doorgetrokken naar Europa.

¹ Dit essay laat zien dat een programmakabinet minder technocratisch en meer toekomstgericht is dan het populaire zakenkabinet.

Huis van Thorbecke

In 1848, ruim 160 jaar geleden, introduceerde Thorbecke het model van de huidige rechtsstaat. In die tijd had Nederland ca. drie miljoen inwoners, waarvan slechts 2,5% (zo'n 80.000, gelijk aan het aantal inwoners van het huidige Purmerend) kiesgerechtigd waren. De samenleving was toen sterk verzuild en elke zuil werd top-down geleid. Gekozen bestuurders voldeden aan zware kwaliteitseisen en burgers, veelal laag opgeleid, hadden een blind vertrouwen in hun leiders. Sindsdien is Nederland grondig veranderd. We hebben nu een bevolking van bijna 17 miljoen inwoners, waarvan ruim 12,6 miljoen kiesgerechtigd, en we kennen ondertussen een omvangrijke middenklasse. De levensverwachting ligt zo'n 30 jaar hoger. Door technologische, economische en sociale netwerkvorming zijn onderdelen van onze samenleving sterk verknoopt geraakt; zijwaartse koppelingen worden in alle lagen van de maatschappij aangetroffen. Bovendien hebben we nu met goed opgeleide kiezers te maken die invloed wensen uit te oefenen op hoe hun leefomgeving – en daarmee straks de omgeving van hun kinderen en kleinkinderen – wordt ingericht. Deze grote veranderingen (meer kiesgerechtigden, meer onderlinge interactie en meer mondigheid) hebben ons land totaal veranderd.

Het is daarom verbazingwekkend te zien dat de inrichting van onze rechtsstaat uit de 19^e eeuw nog nauwelijks is veranderd. Het is dan ook niet verrassend dat het onveranderde model van Thorbecke er sterk aan heeft bijgedragen dat ook de hiërarchische werkcultuur van toen grotendeels in stand is gebleven. In die 19^e eeuwse cultuur trachten politiek en ambtenarij nog steeds aan de hand van gedetailleerde regelgeving en voorgeschreven marsroutes de genetwerkte samenleving van de 21^e eeuw top-down vorm te geven. Die micromanagement cultuur om voortdurend 'in control' te willen zijn, heeft geleid tot gedemotiveerde publieke organisaties met een overdaad aan fijnmazige regels en 'box-ticking' procedures. Het heeft ook geleid tot een immense bestuurlijke complexiteit met onwerkbaar oplossingen. Doordat niemand meer het totaal overziet, wordt fout op fout gestapeld. Het gevolg van dit alles is dat de overheid hierdoor juist 'out of control' is geraakt. We hebben een ander bestuurlijk model nodig, een model met (1) meer visie in de top en (2) meer invloed van benedenaf.

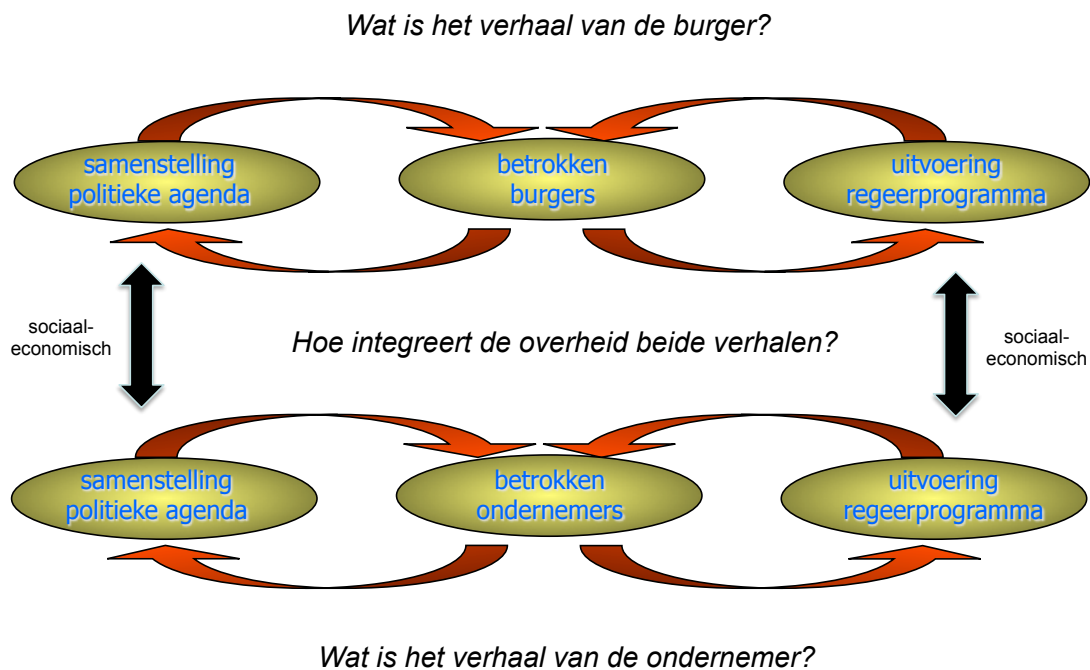
Post-Thorbecke model

We ontberen in de politiek een richtinggevend toekomstbeeld, een bezielend verhaal dat op hoofdlijnen aangeeft waar we met ons land naar toe willen. Met het visualiseren van zo'n verhaal ontstaat een tastbaar beeld dat inspireert en dat richting geeft aan ons denken en handelen. Met een inspirerend toekomstbeeld zijn we geen passieve toeschouwers die lijdzaam afwachten wat er allemaal op ons afkomt, maar nemen we met elkaar het heft in eigen handen om zélf onze toekomst vorm te geven. Zo'n kijk op de toekomst stimuleert de verbeeldingskracht, creëert zekerheid over wat er moet gebeuren en geeft energie om actie te nemen.

Het gevolg is een vitale samenleving waarin burgers niet functioneren als passieve consumenten die met de armen over elkaar afwachten waar de overheid mee komt (het kenmerk van de socialistische verzorgingsstaat), maar waarin burgers aangeven waar het in ons land naar toe moet en waarin diezelfde burgers bovendien functioneren als actieve co-producenten die zich mede verantwoordelijk voelen voor het eindresultaat (het kenmerk van een ondernemende natie).

We kunnen het verleden niet veranderen, maar we kunnen wel invloed uitoefenen op onze toekomst. Wie de wereldwijde ontwikkelingen nauwlettend volgt en samenhang aanbrengt tussen de gebeurtenissen die plaats vinden, ziet langs welke hoofdlijnen zich de toekomst ontvouwt ('reading the future'). Het combineren van die strategische informatie met de eigen idealen vormt de basis voor een inspirerend toekomstbeeld. Omdat nu zo'n leidend toekomstbeeld van ons land ontbreekt, krijgen parlementsleden de ruimte om zich bezig te houden met een overdaad aan pietluttige detail en krijgen bewindslieden de ruimte om van het ene naar het andere beleid te zwalken.

Typend voor het nieuwe tijdperk is dus dat niet de politiek, maar de bevolking de leiding neemt voor wat er op hoofdlijnen de komende jaren in ons land moet gebeuren. Met andere woorden, niet Den Haag en niet Brussel maar de Nederlandse bevolking stelt de politieke *agenda* samen. En voor de uitvoering van deze agenda zal er een totaal andere politieke *werkwijze* worden gevolgd. In het post-Thorbecke tijdperk zijn het kortetermijn gedoe en het louter denken in grootschaligheid taboe. Burgers worden gezien als gebruikers van wat de overheid produceert en, net als in cyclische innovatie, worden ze in het nieuwe model actief gestimuleerd om hun ervaringen terug te koppelen: 'van onderdaan naar medewerker'. Ministers worden gevraagd vanwege hun visie en kennis, en niet omdat ze lid zijn van een bepaalde politieke partij. Ministeriële projectteams worden gesteund door een moderne overheidsorganisatie die bestaat uit een netwerk van departementen. Verwacht mag worden dat het totale palet aan vernieuwingen zal zorgen voor een aanzienlijk beter functionerende democratie.

Illustratie: Niet de politiek maar de bevolking neemt het voortouw, met als resultaat een allesomvattend sociaaleconomisch verhaal dat op hoofdlijnen aangeeft wat er in de samenleving (publieke sector en bedrijfsleven) wérkelijk leeft. Dat 'maatschappelijke verhaal' functioneert als rode draad in het samenstellen en uitvoeren van het regeerprogramma. Het totale bottom-up proces wordt ondersteund door moderne 'social sensing' instrumenten die inspelen op de (mobiele) informatierevolutie.

De nieuwe politieke agenda

Het van benedenaf ('bottom-up') *inrichten* van de politieke agenda is een belangrijke stap naar het realiseren van een meer participatieve parlementaire democratie. Het bestaat uit de volgende initiatieven ('visualisering van de politieke stip op de horizon'):

- De bevolking neemt het voortouw en spreekt zich nog vóór de verkiezingen uit over welke grote maatschappelijke thema's – in termen van idealen, noden en zorgen – er de komende kabinetsperiode(n) met stip op de politieke agenda moeten worden gezet. Geen negatief geklaag, maar positieve bijdragen! Die nieuwe rol van de kiezer in het democratische proces heeft tot gevolg dat in de verkiezingsperiode de boel op zijn kop wordt gezet: niet politici met hun voorgekookte partijprogramma's bepalen waar het volk uit mag kiezen (bijvoorbeeld via de aanbodgestuurde Stem Wijzer), maar burgers en ondernemers vertellen de politici waar ze mee zitten en wat ze in grote lijnen van hen verlangen: 'het maatschappelijke verhaal'. Nieuwe 'social sensing' instrumenten, zoals Futures Fit, kunnen zulke bottom-up processen uitstekend faciliteren.

Futures Fit laat via Internet een bloemlezing van grote maatschappelijke thema's zien – in termen van feiten en ontwikkelingen – en geeft burgers ('het publiek') en ondernemers ('het bedrijfsleven') de mogelijkheid zich uit te spreken over hoe belangrijk zij het vinden dat deze thema's op de politieke agenda worden gezet. Bovendien mogen ze daar zelf ook eigen punten ('issues') aan toevoegen. Het eindresultaat is een agenda met dominante onderwerpen die breed worden gedragen. Zo'n maatschappelijke agenda vertelt een fascinerend verhaal over wat er leeft in de samenleving en over hoe mensen naar de toekomst kijken. De media kunnen in het proces een faciliterende rol spelen.

- Vervolgens worden de politieke partijen uitgedaagd om tijdens de verkiezingsdebatten aan te geven op welke wijze ze deze, door de kiezer opgestelde, agendapunten denken te gaan adresseren. Bovendien moeten politieke partijen op ondubbelzinnige wijze hun prioriteiten kenbaar maken. Partijen die er omheen draaien, vallen al vóór de verkiezingsdatum al door de mand.

Met die prioriteitsverdeling laten partijen de kiezer zien wat ze meer en wat ze minder belangrijk vinden. En ze geven óók aan hoe ze hun politieke toezeggingen denken waar te maken en, vooral ook, hoeveel belastinggeld ze daaraan willen uitgeven. Dus geen onderling geruzie over pietluttigheden, geen genante ziertjeswinnerij met loze beloften, geen wapengekletter met breekpunten en ook geen gesmijt met modder.

- In de nieuwe democratie wordt de Minister-President (MP) gekozen. Dit betekent dat de kiezer niet alleen aangeeft welke politieke partij zijn/haar voorkeur heeft, de kiezer stemt ook op één van de kandidaten voor het minister-presidentschap. MP kandidaten zijn politiek ongebonden en hebben dus geen directe binding met een politieke partij².

Het is volstrekt ongewenst dat een Minister-President ook leider is van een politieke partij. De MP dient uitsluitend het land te dienen en moet, als geen ander, boven de politieke partijen staan ('stakeholders model'). In de afgelopen perioden hebben we keer op keer gezien dat een 'MP met twee petten' verstrikt raakt in de deelbelangen van zijn eigen partij en daardoor niet het vertrouwen krijgt van de bevolking. Daarmee is toekomstgericht leiderschap uitgesloten! Dat geldt overigens ook voor degenen die onze grote nationale instellingen leiden, zoals het CPB en de Rekenkamer.

² Verwacht mag worden dat voor de nieuwe democratische omgeving topbestuurders van buiten de politiek beschikbaar zullen zijn.

- De uitslag van de ‘verkiezingen nieuwe stijl’ is dus driedelig: (1) de Minister- President, (2) de Volksvertegenwoordiging en (3) de Nationale Agenda. Merk op dat de Nationale Agenda automatisch ontstaat door de thema-prioriteiten van elke politieke partij (informatie uit het verkiezingsdebat) te wegen met het aantal zetels dat ze van de kiezers hebben gekregen. Met deze aanpak wordt in het nieuwe model een belangrijke eerste stap gezet naar een meer participatieve democratie.

Voorbeeld: het CDA zet in het verkiezingsdebat ontwikkelingshulp met een uitgave van minimaal 4 miljard euro op prioriteit 3. Als het CDA 18 zetels haalt, dan krijgt de Nationale Agenda van de CDA kiezer voor dit agendapunt een bijdrage van 6 maatschappelijke punten (18/3). Merk op dat de hoogste score gelijk is aan het aantal Tweede Kamer zetels (iedere partij geeft prioriteit 1 aan hetzelfde thema).

- Op basis van het bottom-up verhaal in de Nationale Agenda, komt de gekozen Minister-President met een regeerprogramma op hoofdlijnen dat hij voorlegt aan de nieuwe volksvertegenwoordiging. In een open parlementair proces wordt het definitieve regeerprogramma met meerderheid van stemmen vastgesteld. Vervolgens kiest de MP zijn ministersploeg.

Het sterk gedateerde proces van ellenlange ondoorzichtige onderonsjes met als resultaat onbegrijpelijke compromissen en onsamenvangende uitruilresultaten, vormgegeven in een gedetailleerd en ‘in beton gegoten’ politiek regeerakkoord, wordt dus vervangen door een regeerprogramma met een klein aantal samenhangende portefeuilles, waarbij de dominante wensen van de kiezer voor de toekomst van ons land duidelijk terug te vinden zijn. In Nederland duurt een kabinetsformatie gemiddeld drie maanden. Met bovenstaande aanpak wordt dat drie weken!

- De ‘begroting nieuwe stijl’ laat in de eerste plaats zien hoeveel we willen investeren in de toekomst, het strategische deel van de begroting. Investerings worden niet uitgedrukt in moeilijk te bevatten totaalbedragen, maar in €€ per belastingbetaler voor elk programmaonderdeel.

Voorts worden de jaarlijkse exploitatiekosten van de Staat der Nederlanden zichtbaar gemaakt, het niet-strategische deel van de begroting. Juist naar dat deel moet kritisch gekeken worden, omdat jaarlijkse uitgaven gedekt moeten worden door jaarlijkse inkomsten. Hier dus géén tekorten (0%)!

In het nieuwe financiële denken wordt afscheid genomen van het sterk verouderde ‘verplichtingen-kasstelsel’ boekhouden. In plaats van éénmalige afboekingen, worden strategische investeringen voortaan over een meerjarige periode afgeschreven. Daarmee wordt zichtbaar gemaakt welke overheidsuitgaven zich richten op de toekomst van ons land. Bovendien ontstaat hiermee meer consistentie tussen het beleid van opeenvolgende kabinetten. In tegenstelling tot de exploitatiekosten (‘opex’) mag voor kapitaalsuitgaven (‘capex’) best geleend worden. Denk hierbij ook aan het uitgeven van projectobligaties. Door geen verschil te maken tussen opex en capex is het 3% decreet van Brussel een onzinnige financiële eis die de huidige economische crisis alleen maar verergert.

De nieuwe politieke werkwijze

Het op een democratische manier vaststellen van het regeerprogramma, zoals hierboven gevisualiseerd, wordt hieronder aangevuld met een voorstel op welke wijze dit programma door ministers met een sterke toekomstvisie, en gesteund door een moderne overheidsorganisatie, concreet kan worden uitgevoerd (‘visualisering van de organisatorische stip op de horizon’):

- De sterk verouderde ministeriële bolwerken worden omgevormd tot gedepolitiseerde, efficiënte en superslanke vakdepartementen (weg met de vele overlappende toeters en bellen). Deze departementen zijn de ‘divisies’ van de nieuwe Rijksoverheid; ze voeren een aantal centrale overheidstaken uit en functioneren gezamenlijk als back-office van de overheid. Naast de vaste eigen taken, de departementale kerntaken, leveren deze nieuwe departementen vakinhoudelijke diensten aan de projectministers. Op deze manier creëren we op een natuurlijke wijze een genetwerkte overheidsorganisatie die voortdurend kennis en ervaring met elkaar deelt.

Elk departement wordt voor onbepaalde tijd (dus niet gelimiteerd door een regeerperiode) geleid door een topambtenaar (‘uitvoerend staatssecretaris’) die het vak beheerst en een departement professioneel kan leiden. Afslanking geschiedt op inhoudelijk basis, gestuurd door de nieuwe departementale functies. Deze manier van structureel inkrimpen is fundamenteel anders dan incidenteel reorganiseren of bezuinigingsronden met de kaasschaaf. Tenslotte, elke staatssecretaris neemt ook een aantal ZBO’s onder zijn/haar hoede³.

- Projectministeries – de ministeries nieuwe stijl – lopen inhoudelijk dwars door de departementale kolommen (karakteristiek voor een netwerkorganisatie). Ze richten zich op de grote maatschappelijke thema’s die door de kiezer met stip zijn aangewezen – de Nationale Agenda – en die formeel door het parlement zijn vastgesteld in het regeerprogramma.

Projectministeries vormen het centrum van de nieuwe politieke arena en maken een eind aan de stammenstrijd tussen de huidige ministeries, aan de stroperige overlegcultuur en aan de onwaarachtige nietjesaanpak⁴. Merk op dat we hier dus niét de rare situatie hebben van een eenzame projectminister die voor spek en bonen mee mag doen in een ‘cabinet as usual’. Zo’n halfslachtige oplossing werkt niet!

- Projectministeries functioneren als kleine effectieve projectteams (denk aan zo’n 100 mensen per team) die gedurende een regeerperiode vanuit een langetermijn visie de verschillende onderdelen van het regeerprogramma in onderlinge samenhang oplossen. Immers, in de samenleving veranderen veel variabelen tegelijk en geïsoleerde deeloplossingen lossen helemaal niets op. De bestaande bestuurlijke modellen kunnen dat niet aan. De private sector moet hierbij een belangrijke rol spelen.

Alle projectministeries zitten in één regeringsgebouw, het fysieke centrum van ons landsbestuur. Hiermee ontwikkelen zich korte lijnen tussen de verschillende projectteams, wordt de broodnodige synergie tussen de verschillende bewindspersonen werkelijkheid en ontstaat een hoog probleemoplossend vermogen.

- Projectministers worden geselecteerd op basis van hun visie en kennis van zaken. Het zijn zwaargewichten die niet direct betrokken zijn bij de dagelijkse politiek en oog hebben voor wat er in de wereld gebeurt. Zij kiezen hun eigen mensen, zowel uit de talentvolle toplaag van de departementen als uit gremia buiten het ambtenarencorps (gerichte bijdrage uit de maatschappij).

Zo kunnen projectministers op een geloofwaardige manier de volledige verantwoordelijkheid op zich nemen voor alles wat er in hun project gebeurt. Financiering van investeringen geschiedt deels met projectobligaties.

³ ZBO’s onttrekken zich nu volledig aan elke serieuze vorm van toezicht. Ze verstoken jaarlijks ongeveer €100 mrd aan publiek geld, ze zitten de burgers dwars met ingewikkelde regels en richtlijnen, en ze concurreren op een oneerlijke wijze met het bedrijfsleven.

⁴ Tijdens kabinetsformaties zien we dat muren worden opgetrokken en iedere millimeter ministeriële macht wordt bevochten. Gevolg is dat in de praktijk ministerie-overschrijdende integratie betekent een nietje slaan door afzonderlijke ministeriële plannen.

- Het 'kabinet nieuwe stijl' bestaat uit een Minister-President (heeft de eindverantwoordelijkheid; is tevens minister van mondiale zaken), een minister van Europese zaken (komt op voor het subsidiariteitsbeginsel, bevordert de Europese samenwerking en is tevens eerste vice-voorzitter), een minister van financiën (functioneert als de CFO van de Staat der Nederlanden, brengt en houdt 's lands financiën op orde en is tevens tweede vice-voorzitter) en een minister van overheidszaken (functioneert als de 'concernminister' van de Staat der Nederlanden, bestuurt het netwerk van nieuwe departementen en is tevens derde vice-voorzitter). Deze drie algemene ministers worden aangevuld met een ploeg van excellente projectministers.

Alle ministers worden door de Minister-President (MP) zélf uitgekozen en gevraagd. Zo kan de MP op een geloofwaardige manier de volledige verantwoordelijkheid op zich nemen voor alles wat er in zijn kabinet gebeurt. Zoals al eerder aangegeven, de MP heeft geen enkele directe binding met een politieke partij en kan dus opereren zonder last en ruggespraak. Daarmee krijgt hij/zij de ruimte zich te distantiëren van de 'waan van de dag' en bij belangrijke beslissingen over één regeerperiode heen te kijken.

- Alle projecten in het kabinet vullen tezamen het regeerprogramma in. De MP leidt zijn ministersteam op basis van dat programma en bevordert samenhang tussen de ministeriële projecten. Daarmee is de MP dus veel meer dan voorzitter van de ministerraad.

De CFO en de Concernminister moeten de discipline bewaken in de Rijksoverheid (weg met kostenexplosies, onderlinge concurrentie en ineffectieve overheidsregels). Zij worden gekozen voor hun deskundigheid en bestuurlijke ervaring. De hoofden van de nieuwe departementen ('staatssecretarissen nieuwe stijl') rapporteren aan de concernminister.

- De Eerste Kamer ondermijnt al jaren het goed functioneren van onze democratie en verdwijnt; toezichttaken worden overgenomen door de onafhankelijke Raad van State met de Koning(in) als voorzitter. De nieuwe Tweede Kamer gaat weer terug naar 100 leden. De kiesdrempel gaat aanzienlijk omhoog om een einde te maken aan de immense verkokering in de huidige volksvertegenwoordiging (denk aan minimaal vijf zetels). Nieuwkomers moeten via een toets laten zien dat ze voldoende intellectuele bagage hebben (algemene ontwikkeling en normbesef) om het veeleisende kamerlidmaatschap aan te kunnen.

- Uiteraard blijft onveranderd dat de volksvertegenwoordigers in de Tweede Kamer het kabinet kritisch volgen en bewindslieden bij slecht functioneren naar huis kunnen sturen. Maar met de nieuwe opzet leidt dat niét tot nieuwe verkiezingen. De MP benoemt een nieuw bewindspersoon en gaat door met de uitvoering van het afgesproken regeerprogramma. Daarmee wordt een belangrijke stap gezet naar een stabiele landsregering (in de afgelopen 12 jaar heeft geen enkel kabinet de rit uitgezet). Merk op dat in het nieuwe landsbestuur de burger niet op de stoel van de volksvertegenwoordiger gaat zitten; Nederland behoudt een parlementaire democratie! Geen pleidooi voor een 'directe democratie' dus, maar wel voor een meer 'participerende democratie' en ook voor een nieuwe aanpak om het dualisme terug te brengen in de politieke arena: de ministersploeg regeert, het parlement controleert.

In de maanden rond de verkiezingen worden veel belangrijke besluiten genomen. Door juist in deze periode burgers en ondernemers grote invloed te geven, ontstaat op het juiste moment een intensief en effectief democratisch proces. Daarmee wordt een signaal afgegeven dat we met z'n allen meer verantwoordelijkheid wensen te dragen voor wat er in de toekomst met ons land gaat gebeuren. Tijdens de uitvoering worden betrokken ondernemers en burgers veelvuldig geraadpleegd (korte lijnen).

Programmakabinet

Het volgende voorbeeld geeft een idee hoe een programmakabinet met een team van zeven projectministers er uit kan zien. Dus, nogmaals, géén eenzame projectminister die voor spek en bonen meedoet in een ‘cabinet as usual’. Uiteraard zal de uiteindelijke teamkeuze afhangen van de prioriteiten die de kiezers hebben aangegeven in de Nationale Agenda en van de manier waarop de gekozen MP de verschillende korte- en langetermijn onderdelen van het regeerprogramma wil bundelen:

1. Projectminister van Industrie en Innovatie

Waar gaan we in de toekomst ons geld mee verdienen? De projectminister van industrie en innovatie moet bewerkstelligen dat de nadruk in de politieke discussie nu écht gaat verschuiven van verdelen naar verdienen. Dit betekent dat de discussie in Den Haag veel meer moet gaan over innovatie, want verdienmodellen met een hoge toegevoegde waarde zijn het resultaat van innovatie. Daarbij moet de minister zich realiseren dat moderne innovatiemodellen niet lineair maar cyclisch zijn. Die nieuwe modellen zijn in staat effectief in te spelen op de wereldwijde transformatie van de oude lineaire naar de nieuwe circulaire economie. Zo komt de nadruk niet op omzetgroei maar op waardegroei.

De projectminister moet innovatie *generiek* faciliteren door – naast het gebruik van enkele eenvoudige fiscale instrumenten (zoals WBSO en MKB+) – het goede voorbeeld te geven en overheidsopdrachten innovatief aan te besteden; daarmee is jaarlijks zo’n €100 miljard mee gemoeid⁵. Daarnaast moet de projectminister ook *specifiek* beleid voeren door een ondersteunende partner te zijn in onze regionale innovatieclusters – lokale netwerken van kennisinstellingen en bedrijven die zorgen voor korte lijnen tussen wetenschap, technologie, productontwikkeling en markt. Uitstekende voorbeelden van zulke clusters zijn de agrocampus rond Wageningen, het bio-science park rond Leiden, het sciencepark rond Amsterdam, de technologiecampus rond Eindhoven, het kennispark in Twente, en de chemiecampus in Zuid Limburg. De minister dient ervoor te zorgen dat het topsectorenbeleid voortbouwt op het succes van onze precompetitieve TTI’s en op het succes van bovengenoemde regionale clusters met hun fascinerende ‘talent towns’. Naast technische kennis gaat het ook om kennis van de groeiemarkten buiten Europa.

Eén van de topsectoren is ‘Energie’, van groot belang voor de welvaart in ons land. De drie, voor de toekomst beslissende, mega-trends in energie – het duurder worden van fossiele brandstoffen door een toenemende vraag wereldwijd, het goedkoper worden van niet-fossiele alternatieven door technologische doorbraken en een versnelde decentralisering van het energiesysteem door maatschappelijke ontwikkelingen – zullen dé uitgangspunten moeten zijn in het innovatietraject van deze topsector. Dit betekent dat de zinloze verkokering die we nu zien tussen de deelsectoren geo-energie, bio-energie, wind-energie en zonne-energie moet verdwijnen. We moeten juist veel meer denken in termen van integrale energiesystemen met lokaal geoptimaliseerde energiemixen, waarbij de verschillende centrale en decentrale energiebronnen elkaar aanvullen. Energie-opslag is daarbij een kritische technologie. Aardgas is relatief schoon en gaat in dit alles een sleutelrol spelen. We zitten nu in een chaotische periode, maar we zullen zien dat in de toekomst de duurzame componenten het stap voor stap van de niet-duurzame componenten gaan overnemen. Niet uit idealistische, maar uit economische overwegingen.

2. Projectminister van Onderwijs en Werk

Onderwijs moet veel meer gericht worden op de toekomstige werkomgeving. Stop met het financieren van instellingen en studies die geen enkele bijdragen leveren aan de samenleving. Negeer ook de studeerkamer

⁵ Hoe is het mogelijk dat de overheid elektrische bussen in China gaat bestellen, terwijl we een bedrijf in Nederland hebben die niet alleen een fantastisch product maakt maar die ook een belangrijke rol speelt in het groeiscenario van deze belangrijke sector in ons land.

adviezen van praktijkvreemde onderwijsdeskundigen. We moeten gewoon jonge mensen opleiden die aan de slag kunnen. Die nuchtere constatering betekent dat in ons onderwijs het verwerven van kennis niet voldoende is; het gaat er uiteindelijk om de verworven kennis in een baan te kunnen toepassen. De allerbeste bestrijding van werkeloosheid begint niet alleen met goed, maar vooral ook met *relevant* onderwijs! De arbeidsmarkt snakt naar creatief en gemotiveerd vakmanschap. Dus verwijder de dikke laag van dure spreadsheetmanagers (ga terug naar kleinere eenheden en stel een maximum aan overheadkosten), stimuleer het kiezen van technische opleidingen door aantrekkelijke studiefinanciering en investeer, samen met het bedrijfsleven, in de (bij)scholing van leerkrachten.

Als we in Nederland een consistent innovatiebeleid gaan voeren (zie de projectagenda voor industrie en innovatie), dan kunnen we helder aangeven in welke kennisgebieden we extra moeten investeren en welke opleidingen daarvoor extra aandacht behoeven⁶. De projectminister moet ‘met gierende banden’ voor korte lijnen tussen onderwijs en werk gaan zorgen. Bovendien moet de minister studenten overtuigen dat ze hun marktwaarde aanmerkelijk vergroten als ze op jonge leeftijd afstuderen.

Voor universiteiten zijn er een aantal aantrekkelijke mogelijkheden om een prominente rol te spelen in het innovatieproces. Een inspirerend voorbeeld is het Nederlandse Delphi Consortium. Onder leiding van natuur- en aardwetenschappers aan de Technische Universiteit Delft – het Delphi team – hebben meer dan 30 internationale bedrijven op het gebied van de geo-energie zich verenigd om te investeren in het zoeken naar doorbraken in de geofysische imaging. Hoogwaardige geofysische imaging is voor de opsporing van nieuwe voorraden geo-energie van vitaal belang: met de modernste imaging technologie is het mogelijk om kilometers diep in de complexe aarde te kijken. Met behulp van scherpe beelden wordt zichtbaar gemaakt hoe de geologische structuren er precies uitzien en welke samenstelling en eigenschappen gesteenten op die diepten bezitten. Het doel van Delphi is niet alleen te concurreren met de beste universiteiten en te publiceren in de beste wetenschappelijk tijdschriften, maar het doel is vooral om een wezenlijke bijdrage te leveren aan het innovatieproces in de geo-energie. Daarbij laat Delphi een nieuw verdienmodel zien voor universiteiten: het aantrekken van financiën uit de internationale business wereld voor het uitvoeren van fundamenteel strategisch onderzoek. Niet de met schulden beladen overheden, maar het mondiale bedrijfsleven beschikt over miljarden voor het wetenschappelijk ondersteunen van hun innovatieprojecten. Ook onze TTI's zouden minder afhankelijk van de overheid moeten worden door nog veel meer in te spelen op de kennisbehoefte van de industrie, niet alleen in Nederland maar wereldwijd.

3. Projectminister van Zorg en Wonen

De grote problemen in het duurzaam financieren van goed wonen en toegankelijke zorg voor iedereen in alle levensfasen zullen in grote samenhang moeten worden opgelost. Dit betekent dat beleid en geldstromen hiervoor bij één projectminister moeten samen komen.

De Nederlandse verzorgingsstaat heeft een groot aantal afhankelijke en behoeftige burgers gecreëerd – ‘uitkeringsverslaafden’ – die het normaal zijn gaan vinden dat ze ongelimiteerd aanspraak kunnen maken op het riant aanbod aan voorzieningen zonder dat daar iets tegenover staat. Daardoor komen de grenzen van de solidariteit in zicht. In de sociale zorg wordt nu jaarlijks €70 mrd rondgepompt en dat is al bijna 12% van ons nationale inkomen. Bij ongewijzigd beleid is er in 2050 op één werkende één nietwerkende Nederlander. Een fundamentele herijking van onze verzorgingsstaat is onontkoombaar: *elke vorm van sociale zorg moet erop gericht zijn om mensen weerbaarder te maken.*

⁶ In 2011 koos slechts 25% een bèta studie; dat zouden er tweemaal zoveel moeten zijn. Veel talent wordt gelokt naar pseudo-wetenschappelijke studies waar derde rangs academici worden opgeleid. De nieuwe minister moet hier veel meer sturen!

In het licht daarvan zal er diep moeten worden gesneden in het onvoorstelbare aantal van 8 miljoen(!) toeslagen die de belastingdienst elke maand uitkeert, zal er een einde moeten worden gemaakt aan het stapelen van uitkeringen in huishoudens, zal er een halt moeten worden toegevoerd aan de grote toevloed van mensen die zich melden als arbeidsongeschikt⁷ en zal iedereen voor zijn uitkering een tegenprestatie moeten leveren. Conclusie: we hebben een immoreel systeem van sociale zorg gecreëerd dat op grote schaal passiviteit uitlokt. Linksom of rechtsom, ons land is toe aan baanbrekende hervormingen: we moeten van een decadente verzorgingsstaat naar een ondernemende samenleving. Uitkeringstrekkers moeten niet vissen, maar jagen. Dat betekent niet alleen 'iedereen naar vermogen aan het werk', maar ook 'beter onder je niveau werken, dan thuis zitten met een uitkering'.

De onbeheersbare kosten in de medische zorg (jaarlijks € 75 mrd) kunnen niet worden opgelost met enkele bijstuuracties. De projectminister zal een wezenlijk andere koers moeten volgen. De manier waarop de gezondheidszorg nu is georganiseerd kan transparanter, effectiever en efficiënter door het management te halveren en profilering te versterken: meer gezondheid voor een euro. De algemene ziekenhuiscomplexen moeten plaats gaan maken voor *kleinere* zorgenheden die zich gaan toeleggen op (1) spoedeisende hulp (gesteund door een netwerk van geïntegreerde hulpdiensten), (2) gespecialiseerde curatieve behandelingen (denk aan de grote groep van veelal planbare en vaak kostbare chirurgische ingrepen), (3) chronische ziekenzorg (continue zorg, deels op afstand, voor de groeiende groep van ouderen) en (4) wijkcentra voor basiszorg en preventie (met een sleutelrol voor huisartsen). Elk van deze vier zorgwerelden vragen een eigen cultuur, een eigen organisatie en een eigen technologieontwikkeling, maar moeten uiteraard wel patientinformatie (en daar waar zinvol ook huisvesting) met elkaar delen. Voorts is het belangrijk dat ook de volumegroei beheersbaar blijft. Er moet een glashelder inhoudelijk onderscheid komen tussen 'noodzakelijke en luxe behandelingen' enerzijds en tussen 'doelmatige en zinloze behandelingen' anderzijds: *elke vorm van medische zorg zal zich moeten richten op de gezondheidsuitkomsten*⁸.

Bij preventie gaat het niet alleen om een regelmatige 'APK keuring' van het lichaam. Een slechte levenswijze – denk aan roken, drugsgebruik, alcoholverslaving, buitensporig eten – heeft grote invloed op de toenemende vraag naar medische zorg, steeds meer op jonge leeftijd, en een grote negatieve invloed op de arbeidsproductiviteit. Er moeten effectieve prikkels aangebracht worden om deze trend te keren: vitaliteitsbeleid. Deel van dat nieuwe beleid is om ook in de zorgsector verzekeringspremies afhankelijk te maken van de individuele levensstijl ('roekeloosheidstoeslag'). Daar moeten we geen taboe opleggen. Dat laatste geldt ook voor het moeilijke onderwerp van vrijwillige levensbeëindiging. Voor velen zijn de laatste levensjaren een treurig en onwaardig einde van een mooi leven. Dat einde is nog steeds niet goed geregeld en het lijden wordt veelal verergerd door het voortzetten van zinloze medische behandelingen. Waarom geven we een intolerante minderheid de ruimte om de samenleving te verbieden op een waardige manier afscheid te nemen van het leven?

Tenslotte zullen zorg en wonen elkaar steeds meer moeten aanvullen. Immers, het gaat bij de invulling van leefomgevingen niet alleen om technische en materiële voorzieningen ('de fysieke leefomgeving'). Juist in een hoogontwikkelde samenleving gaat het tevens om sociale voorzieningen. Net als in de zorg zal de minister ook in het maatschappelijke thema 'wonen' zich moeten concentreren op een veel kleinere schaal, namelijk de woonbuurten. Bovendien, mensen zullen niet meer alles van de overheid moeten verwachten, maar meer voor zichzelf en meer voor elkaar moeten gaan zorgen. De nieuwe generatie woningcorporaties zou daarin een prominente rol kunnen spelen, bijvoorbeeld door een actieve rol te spelen in het nieuwe concept van buurtzorgpensioens. De buurtzorgorganisatie van Jos de Blok geeft aan hoe het concreet moet.

⁷ Het is indrukwekkend wat mensen met een ernstige handicap op de paralympische spelen in 2012 hebben laten zien.

⁸ Invoering van het nieuwe bekostigingsstelsel ('dbc-systeem') in 2009 geeft geen enkele prikkel om kostenbewust te werken. Afschaffen van dbc's is een gepasseerd station, maar het moet wel anders: niet gericht op gezondheidsinspanningen maar gericht op de gezondheidsuitkomst! En ook: hoe hoger de gezondheidswinst van een behandeling, hoe lager de eigen bijdrage.

Het belangrijke maatschappelijke gebied 'Zorg en Wonen' zit boven op een schat aan informatie over mensen: wie ze zijn, wat ze willen, wat ze belangrijk vinden, waar ze zich zorgen over maken, hoe ze zich gedragen, enz. En vooral ook, welke veranderingen we daarin zien optreden. Woningcorporaties en zorgverzekeraars zouden op dit gebied nauw met elkaar moeten samenwerken (weer zo'n 'neue combination'). Ze zijn als geen ander in staat met kennis van zaken bij te dragen aan sociale participatie.

De projectminister voor zorg en wonen zal dus veel meer moeten sturen op wat er uiteindelijk bereikt wordt (maximale collectieve bijdrage per 'quality')⁹. Daarbij spelen niet alleen de curatieve behandelingen, maar ook de integrale buurt- en thuiszorg een sleutelrol.

Een politieke doorbraak in dit uiterst complexe beleidsveld kan worden bereikt door stap voor stap premies minder afhankelijk te maken van het inkomen (hoge inkomens gebruiken veel minder zorg, maar ze betalen er veel meer voor) en (2) eigen risico's meer afhankelijk te maken van de levensstijl (zoals we dat ook bij andere verzekeringen kennen). Dit voorstel zou gepaard kunnen gaan met de lang gekoesterde wens om levensbeëindiging een fundamenteel recht van de mens te maken.

4. Projectminister van Ruimtelijke Inrichting en Publieke Infrastructuur

Nederland bestaat uit een ingewikkelde warboel van regionale koninkrijkjes (naast provincies en gemeenten kennen we ook waterschappen, politieregio's, milieuregio's, KvK-regio's, UWV-regio's, vervoerregio's enz.) elk met een eigen geografische afbakening, eigen prioriteiten en eigen financiële belangen. In deze bestuurlijke wirwar zien we ons land onnodig verbureaucratiseren, met als gevolg dat activiteiten in de publieke sector elkaar voortdurend dwars zitten en er van synergie nauwelijks sprake is.

Het kan allemaal véél minder ingewikkeld en daardoor véél efficiënter. Al die decentrale koninkrijkjes moeten in de toekomst worden herverkaveld tot een aantal krachtige regio's, die uitblinken in bestuurlijke eenvoud. Die nieuwe regio's moeten worden aangemoedigd op zoek te gaan naar een eigen identiteit, d.w.z. naar de karakteristieken van landschap, van architectuur en van economische kracht die teruggrijpen op de historische waarden en de natuurlijke eigen sterkten. Zo worden regio's – met hun karakteristieke 'talent towns' – de geografische kernen van welvaart en welzijn in ons land (zie ook de projectagenda voor industrie en innovatie). Daarbij dient de centrale overheid te zorgen voor excellente water-, weg-, spoor-, energie- en informatieverbindingen tussen die regio's, waarbij de benodigde investeringen deels gefinancierd worden met projectobligaties ('project bonds'). Die obligaties moeten aantrekkelijk worden gemaakt voor institutionele beleggers.

Voorbeeld: Schiphol verbindt Nederland met de grote economieën in de wereld en is derhalve van beslissende betekenis voor de welvaart in ons land. Het toekomstbeeld van Schiphol moet zich dus niet bezighouden met het maximaliseren van de eigen winst (de huidige discussie), maar moet zich richten op het maximaliseren van de toegevoegde waarde voor de Nederlandse economie. Het gevolg is een heel andere strategie – van monopolist naar partner – waarbij naast het bevorderen van de synergie tussen de vliegsector (aantrekkelijke internationale luchthaven) en onze nationale economie (verhoogde internationale bereikbaarheid) ook de lasten voor de regio (verslechterd lokaal leefmilieu) financieel worden meegenomen.

In deze nieuwe bestuurlijke opzet kunnen de provincies verdwijnen. Dat is een logische stap als we kijken naar de nieuwe bestuurslaag met ruim 50.000 ambtenaren in Brussel¹⁰. Nederland wordt een land van samenwerkende regio's met een twee-lagen bestuur (centraal en regionaal).

⁹ In Engeland wordt in de zorg gerekend met een quality: een maximum bedrag per gewonnen levensjaar in goede gezondheid.

¹⁰ In dat licht zou ook de kostbare bestuurslaag in onze grote steden, de stadsdeelraden, moeten verdwijnen.

5. Projectminister van Vrede en Veiligheid

Integrale veiligheid gaat over hulp bij natuurrampen, voorkomen van ongelukken in complexe technische systemen en bescherming tegen criminaliteit. Het waarborgen van veiligheid, met name binnen de eigen grenzen, is de belangrijkste taak van een Staat. Het succes waarmee deze kerntaak wordt uitgevoerd, bepaalt in grote mate haar legitimiteit: een slecht veiligheidsrecord zorgt voor een afkalvend vertrouwen. Om de continuïteit van onze democratische rechtsstaat zeker te stellen, zal de aftakeling van ons defensieapparaat moeten stoppen en zal de inhoudelijke overlap tussen defensie, politie en justitie aanzienlijk groter moeten worden. Die ontwikkeling wordt indirect bevestigd door de talrijke hulp- en vredesmissies die onze militairen nu overal in de wereld uitvoeren: de krijgsmacht zit in een onomkeerbaar traject van globalisering en vermaatschappelijking.

In het licht van het bovenstaande mogen we concluderen dat de huidige aanpak van de georganiseerde misdaad niet meer past bij de harde internationale criminaliteit waaraan ons land wordt blootgesteld. Naast bendes vernielzuchtig straattuig hebben we nu ook te maken met extreem geweldadige overvallen en uiterst geraffineerd cyberterrorisme. De minister zal met voortvarendheid een *civiel-militaire* veiligheidsorganisatie moeten opbouwen, waarin gespecialiseerde eenheden en projectorganisaties nauw samenwerken volgens het eerder beschreven netwerkmodel van de overheid. Bijvoorbeeld, het nieuwe nationale politiekorps moet vooral niet op de oude top-down manier gaan werken; het korps moet naadloos passen in het nieuwe civiel-militaire netwerkconcept. Bovendien zal de minister in het nieuwe netwerk veel meer moeten luisteren naar de werkvloer en nog meer gebruik moeten maken van betrokken burgers in het effectiever maken van veiligheidsoplossingen: democratisering van het beleid voor vrede en veiligheid.

Dat er echt wat moet gebeuren blijkt uit de genante cijfers over criminaliteit, een onderwerp dat burgers het meest emotioneel raakt: slechts 22% van de misdaden wordt opgelost (bij inbraken is dat nog geen 7%!) en slechts een deel van de daders wordt veroordeeld. Door die lage pak- en straffkans is ondernemen in criminele activiteiten een aantrekkelijke bezigheid geworden. In Nederland raken onder- en bovenwereld steeds meer met elkaar verweven. Drugs spelen daarin een hoofdrol. Beroepsmisdadigers en draaideurcriminelen moeten veel meer worden ontmoedigd door de pakkans aanzienlijk te vergroten en door ze veel harder aan te pakken (de huidige rechterlijke macht stroomt over van begrip): minder nadruk leggen op het geven van taak- en celstraffen, maar veel meer prioriteit geven aan het ontnemen van waardevolle zaken¹¹. Denk hierbij niet alleen aan het afpakken van al hun bezittingen (voor minderjarige daders ouders aansprakelijk stellen!), maar ook aan het drastisch inperken van hun rechten. In de toekomst moet er een nieuwe afweging komen tussen het leed dat slachtoffers wordt aangedaan en de empathie die de rechterlijke macht voor misdadigers laat zien. Politiek, 'vrijwaring van angst' is één van de fundamentele rechten van de mens!

6. Projectminister van Buitenlandse Handel en Ontwikkelingssamenwerking

De projectminister van buitenlandse handel en ontwikkelingssamenwerking moet ertoe bijdragen dat het Nederlandse bedrijfsleven wereldwijd meer opdrachten binnenhaalt. Dat geldt vooral in opkomende economieën, waar grote handelskansen liggen maar waar overheden een beslissende invloed hebben. Zo realiseerden in 2010 de landen Paraguay, Singapore, Birma, China en Ethiopië een economische groei van meer dan 10%. In die landen bestaan meestal grote handelsbarrières voor onze ondernemers door sterke overheidsbemoeyenis, en overleg op het hoogste politieke niveau is hard nodig. Nieuwe keuzen voor het vestigen van ambassades is hier urgent.

¹¹ Onze riante gevangenen zijn niet alleen een peperdure oplossing, ze zijn ook broedplaatsen van criminele handelingen. Bovendien gebruiken buitenlandse criminelen graag onze gevangenen om even uit te rusten. In Nederland kost een gedetineerde twintig maal en een tbs'er veertig maal zoveel als een student. We bezuinigen op de verkeerde dingen!

In de traditionele ontwikkelingshulp worden al decennia lang grote sommen geld weggegeven zonder dat serieus aangetoond hoeft te worden wat er mee gebeurt. Een hard feit is dat, ondanks de duizenden miljarden aan wereldwijde hulp in het verleden, de meeste ontwikkelingslanden (met tezamen zo'n vijf miljard mensen) zich nog steeds bevinden onderin de piramide van Maslov. De discussie moet dus niet gaan over hoeveel miljard we willen uitgeven, maar over hoe effectief onze hulp kan zijn. Daaruit volgt vanzelf het financiële plaatje. De nieuwe aanpak van de projectminister dient te zijn: "we moeten mensen helpen zichzelf te helpen" – uitspraak van Prinses Maxima op de in 2012 gehouden G-20 top in Mexico. Elke vorm van hulp (financieel, economisch, technisch, sociaal) moet er op gericht zijn om mensen weerbaarder te maken. We hebben op deze ministerspost geen softe politica nodig die met een opgeheven vingertje de wereld afreist. Het gaat hier gewoon om bi-laterale economische belangen.

Traditionele ontwikkelingshulp is failliet. Te vaak overschaduwde competitie de samenwerking tussen overheden, non-gouvernementele organisaties, kerkelijke instanties en filantropische stichtingen. De grote verscheidenheid aan actoren volgen primair hun eigen doelen, in plaats van met elkaar een gezamenlijke agenda uit te voeren. Een voorbeeld: in Tanzania werken er zo'n 10.000 NGO's die allemaal met elkaar strijden om de pot met ontwikkelingsgeld. Men is meer bezig met zichzelf dan met de mensen waar het om gaat. Dat blijkt ook overduidelijk uit de cijfers. In de afgelopen 25 jaar is er wereldwijd € 2000 miljard aan ontwikkelingshulp uitgegeven, maar het aantal mensen dat onder de armoede grens van \$2/dag leven ligt nog steeds boven de 2 miljard. Echter, de eerste resultaten van de win-win strategie – economische groei stimuleren door het aangaan van bilaterale handelsrelatie – laten zien dat er hoop is op een nieuwe wereld zonder armoede (van den Noort, 2012).

Nederland kan met zijn geroemde brede en hoogwaardige *waterkennis* (dijken en havens, drinkwatervoorziening en afvalwaterzuivering, riolering en irrigatie, enz.), *agrokennis* (gewasveredeling en gewasbescherming, effectieve bemesting, doelgerichte ziektebestrijding, intensieve productie, enz.) en *financiële kennis* (toegang tot kredieten en spaarrekeningen, toegang tot elementaire sociale zekerheid, enz.) de ontwikkelingssamenwerking aanzienlijk effectiever maken. Daarmee wordt de geïsoleerde sector voor ontwikkelingssamenwerking geïntegreerd met buitenlands economisch beleid. Ontwikkelingssamenwerking en economische diplomatie behoren elkaar dus te versterken. De nieuwe strategie moet zijn: *van hulpontvanger naar handelspartner*.

7. Projectminister van Immigratie en Participatie

Nederland dient een open samenleving te blijven. Immigratie zorgt immers voor culturele diversiteit en extra arbeidskrachten die bijdragen aan onze economische toekomst. Kijkend wat er tot nu toe hier is gebeurd, zal er een wezenlijke verschuiving in het beleid moeten worden aangebracht. Nederland moet in dit belangrijke beleidsveld niet achter de feiten aanlopen, maar het heft in eigen hand nemen: het immigratiebeleid moet van aanbodgestuurd naar vraaggestuurd. Dat wil zeggen, expliciet maken welk immigratiebeleid het beste past bij *ons* land!

Natuurlijk zal ons land daarnaast ook waarachtige asielaanvragen blijven honoreren. Maar, we moeten ons wél realiseren dat er mondiaal zo'n vijf miljard mensen zijn die onder moeilijke omstandigheden leven. Het is naïef om te denken dat Nederland, één van de dichtstbevolkte landen in de wereld, een toevluchtsoord kan zijn voor al deze mensen. We zullen in deze zaak keuzen moeten maken, hetgeen betekent dat we niet alleen ons hart maar ook ons verstand moeten laten spreken: '*rationele empathie*'. Bovendien moet de politiek zich realiseren dat we met naïef asielbeleid meedogenloze mensenhandelaren en malafide vluchtelingenorganisaties in de kaart spelen. Dat doen we al jaren.

De projectminister van immigratie en participatie zal in ieder geval met een triple-win driehoeksbeleid moeten komen dat (1) ontvankelijk is voor oprechte asielaanvragen, (2) het toenemend tekort aan vakmanschap helpt verminderen en (3) rekening houdt met de alsmaar oplopende kosten van de verzorgingsstaat. Nederland kan zich niet meer permitteren een toevluchtsoord te zijn voor iedereen. Nederland moet een aantrekkelijke arbeidsmarkt worden voor talentvolle buitenlanders. We moeten dus af van het beeld dat immigratie synoniem is met hypocriet asielbeleid en treurige achterstandswijken.

Gevolgen voor Europa

We komen uit een industrieel tijdperk, waarin alles centralistisch en uniform werd aangepakt. Maar in de afgelopen decennia vindt in de samenleving een onomkeerbare ontwikkeling plaats van centralisatie naar decentralisatie en van uniformiteit naar diversiteit. Je ziet dat overal in Europa gebeuren op cultureel, economisch en bestuurlijk gebied. De centraal georganiseerde zuilen uit het verleden – kerk, socialisme en liberalisme – zijn uiteen gevallen in een groot aantal gedecentraliseerde bewegingen met een rijke pluriformiteit. Onderzoek in ons land geeft aan dat bijvoorbeeld ontkerkelijking in de afgelopen decennia niet het einde van het geloofsleven heeft ingeleid, zoals vaak wordt beweerd, maar dat er juist een geweldige differentiatie van het geestelijk leven heeft plaats gevonden¹². Ook de grote revolutie in de IC-sector laat zien dat decentralisatie aldaar de wereld op zijn kop heeft gezet: groei ging van lineair naar exponentieel, aanbod gestuurd veranderde in vraag gestuurd, grootschaligheid werd vervangen door kleinschaligheid en rigiditeit maakte plaats voor flexibiliteit. In de energiewereld is deze ontwikkeling zojuist gestart en in de voedselketen komt deze ontwikkeling eraan. Maar ook bestuurlijk zien we dat overal regio's – denk aan Beieren, Vlaanderen en Catalonië – het verlangen uiten om onder het juk van het verouderde centralisme uit te komen.

Het is daarom onbegrijpelijk dat Europa door een drammerige eurofiele elite in een tegengestelde richting wordt gemanipuleerd. In plaats van te streven naar een sterk Europa met onderscheidende metropolitane regio's, zal en moet er een ouderwetse superstaat komen met een sterk gecentraliseerd bewind. Een Europese éénheidsworst dus, onder uniforme top-down verordeningen van Brusselse tunneldenkers. Maar de sterkte van Europa is nu juist de grote pluriformiteit, ook binnen de lidstaten¹³. Het van bovenaf opleggen van een Europese monocultuur is een historische vergissing.

Dat wordt bevestigd door het mislukken van de Europese Monetaire Unie (EMU). Het resultaat van de EMU in de huidige vorm is dat we de welvaart in Europa niet aan het verhogen zijn, maar dat we bezig zijn de armoede te verdelen. En met het in stand proberen te houden van de EMU krijgen de Zuidelijke lidstaten een levensstijl opgedrongen die totaal niet past bij hun eigen cultuur. We zien nu al dat het voornemen om "probleemlanden onder Brusselse curatele te stellen" tot grote wrijvingen tussen Noord en Zuid heeft geleid. Wel of niet de euro is een gepasseerd station, maar Brussel moet nu eindelijk eens toegeven dat de Europese Monetaire Unie een ernstige ontwerpfout kent. De EMU in de huidige vorm is een enorm obstakel voor de zo belangrijke verdere ontwikkeling van Europa. Door al die bestuurlijke ontkenning wordt de rekening naar de toekomst verschoven; daarmee wordt die rekening alsmaar hoger.

¹² Gabriël van den Brink, *Eigentijds idealisme*, Amsterdam University Press.

¹³ Innovatieve gemeenschappen worden gekenmerkt door een grote diversiteit. Monoculturen zijn weinig creatief en blijven ver achter in hun ontwikkeling. In de toekomst zal zo'n 2/3 van de wereldbevolking in pluriforme metropolitane regio's wonen. Natiestaten moeten daar bestuurlijk op inspelen.

De zogenaamde ‘Matheo solution’ van de Nederlander André ten Dam biedt een interessante oplossing. Parallel aan de euro voeren landen de ‘Nationaal Currency Unit (NCU)’ in. Deze NCU’s zijn rekeneenheden die kunnen de- en revalueren tenopzichte van elkaar. Prijzen en lonen kunnen zich direct aanpassen aan de economische realiteit. Zo blijft de euro (als symbool van verbondenheid) bestaan als enig wettig betaalmiddel, maar ontstaat wel de noodzakelijke economische en monetaire flexibiliteit.

Een fundamenteel beginsel in internationaal monetair beleid is dat de waarde van een nationale munt moet afhangen van de productiviteit in dat land. Als de productiviteit structureel achterblijft, erodeert daarmee de concurrentiepositie en ontstaat er een blijvend tekort op de handelsbalans. Om het tekort te compenseren, wordt dat land genoodzaakt zijn munt te devalueren. In de laatste 50 jaar van de vorige eeuw is de Griekse drachme door een reeks van devaluaties 94% in waarde gedaald, de Portugese escudo 92%, de Spaanse peseta 86% en de Italiaanse lire 81%. Omdat er binnen de EMU niet meer gedevalueerd kan worden, moeten grote sommen geld blijven stromen van de noordelijke naar de zuidelijke eurolanden om faillissementen te voorkomen.

In de afgelopen jaren zijn er al vele honderden miljarden via de ECB van Noord naar Zuid gevloeid zonder enig perspectief. Nederland heeft tot nu toe in Brussel een garantiestelling afgegeven van enkele tientallen miljarden; dat bedrag loopt verder op. Waarom heeft een ingrijpende hervorming van de EMU nog steeds niet plaats gevonden? Hoeveel miljarden moeten we nog verspillen om tot inkeer te komen? Griekenland heeft een tekort op de betalingsbalans van 7%! Als lid van de EMU wordt dat nooit een plus. De enige kans op een goede toekomst is dat de Grieken terug gaan naar hun eigen munt of dat we in de EMU gaan werken met de ‘Matheo solution’. Waarom wordt hierover geen besluit genomen?

Wat er ook met de monetaire unie gaat gebeuren, Europese burgers en ondernemers zijn het ondertussen spuugzat dat over hun hoofden beslissingen worden genomen die een enorme invloed hebben op hun dagelijks leven. De Europese Commissie zal met haar 50.000 ambtenaren een veel *democratischer* koers moeten inzetten: niet de elite in Brussel maar de Europese burger bepaalt de politieke agenda; en voor de uitvoering van deze agenda zal Brussel een totaal andere politieke werkwijze moeten volgen. Europa moet komen met een scherpe visie en strategie voor de toekomst die ervoor zorgt dat Europa met haar bijna 500 miljoen inwoners – na China en India de grootste bevolking ter wereld – geen lappendeken van 27 elkaar tegenwerkende lidstaten blijft. In het licht hiervan zou de Commissie in ieder geval dienen te stoppen met de oeverloze stroom van uniforme, en meestal zeer gedetailleerde, regelgeving. In plaats daarvan zou alle aandacht gericht moeten worden op zaken die er écht toe doen. Enkele voorbeelden. Waarom probeert elke lidstaat nog steeds zijn eigen krijgsmacht overeind te houden? Dat is in deze tijd onbetaalbaar. En waarom geen Europees energiebeleid? We subsidiëren nationale windparken, maar we houden tegelijkertijd ook met nationale subsidies inefficiënte en vervuilende kolencentrales open. En waarom hebben we nog steeds een verkokerd Europees luchtruim waarin elk land zijn eigen stukje angstvallig voor zichzelf houdt? En waarom zijn nog steeds de buitengrenzen van de EU zo lek als een mandje? Het gevolg is dat elk land weer begint zijn eigen grensbewaking in te stellen. En waarom hebben we geen gezamenlijk asielbeleid om het mensonwaardige ‘asielhoppen’ in Europa een halt toe te roepen? De EU zou veel aan legitimiteit en draagvlak winnen als zulke hoofdzaken – belangrijk voor het welzijn van elke burger in alle lidstaten – een hoge prioriteit krijgen. Zo’n democratiseringsslag – wat moet Brussel wel en wat moet Brussel niet doen – dient bottom-up gestart te worden, gebruikmakend van een nieuwe democratische visie zoals in dit essay voor ons eigen land is aangereikt¹⁴. Dat betekent dus ook geen commissarisbaantje voor elke lidstaat

¹⁴ Als de formulering van de Europese grondwet was begonnen met het voorleggen van alternatieven aan de burger met behulp van social sensing (fase 1) en Brussel vervolgens – op basis van de uitkomst – was begonnen met een eerste, voor iedereen begrijpelijke, uitwerking (fase2) enz., dan was het fiasco met de referenda van 2005 niet nodig geweest.

verzinnen (er zijn nu 27 commissarissen), maar beginnen met het benoemen van de grote Europese projecten en daar mensen bij kiezen met visie en kennis van zaken. Kenmerkend is dat in ons land nu niet de discussie loopt welke persoon de grootste kwaliteiten heeft, maar welke partij aan de beurt is om een commissaris te leveren.

In één klap uit de crisis

Nederland heeft een groot overschot op de betalingsbalans, burgers hebben enorme reserves opgebouwd en de Nederlandse Staat kan bijna gratis op de kapitaalmarkt lenen. Hoe komt het dan dat het kabinet vindt dat we nog meer moeten bezuinigen? De politiek lijkt verstrikt te zijn geraakt in haar zelfgemaakte crisisbeeld. Hieronder volgt een samenvatting over de werkelijke stand van zaken en over wat er moet gebeuren om met een sneltreinvaart het vertrouwen in de toekomst te herstellen.

Eerst de feiten. Al jaren lang exporteren we veel meer dan we importeren. Vorig jaar was het overschot op onze betalingsbalans zo'n €55 mrd (9% van ons BBP). We hebben dus in Nederland een excellent productiesysteem opgebouwd met een hoge positieve cashflow. En we sparen ook veel, vooral voor onze oude dag. Elk jaar gaat er €30 mrd aan premies naar de pensioenfondsen. De totale pensioenpot bedraagt nu €850 mrd. Helaas wordt dit kolossale bedrag bijna geheel in het buitenland geïnvesteerd. We hebben ook met z'n allen €350 mrd op de bank staan en dat bedrag groeit. Daar staat slechts een bescheiden schuld van €40 mrd tegenover en dat bedrag wordt snel minder. Door de crisissfeer bouwen we buffers op en lossen we schulden af. We durven minder uit te geven en dat verklaart de binnenlandse vraaguitval. Tenslotte, ons eigen woningbezit is nu zo'n 1100 mrd waard. Daar staat tegenover een hypotheekschuld van € 670 mrd, iets meer dan 60%. In dit verband is het ook nog goed te weten dat we samen zo'n 613 ton aan goud bezitten, dat er nog voor zeker twintig jaar aardgas in onze bodem zit en dat onze grote ondernemingen veel geld in kas hebben. Conclusie: Nederland is een rijk land en heeft alle redenen om optimistisch te zijn.

Natuurlijk zijn er ook punten van zorg. Onze staatschuld is sterk toegenomen (€415 mrd) door het wangedrag van de banken, het MKB kan moeilijk aan geld komen, een aantal mensen zitten diep in de schuld door problemen op de huizenmarkt (zo'n 800.000), de verzorgingsstaat is uit de bocht gevlogen door structurele verspilling en de werkeloosheid neemt toe omdat de overheid de verkeerde maatregelen neemt. Het bovenstaande cijferoverzicht laat echter zien dat er van een crisissfeer geen sprake hoeft te zijn en dat we bij een aantal verstandige hervormingen snel weer kunnen groeien.

Om inkomsten te blijven genereren moet je investeren in de toekomst, ook in slechte tijden. Immers, als dat niet gebeurt dan drogen je inkomsten op en is krimp het gevolg. Zoals al eerder hier gemeld, hanteert de Rijksoverheid nog steeds het kasstelsel en dat boekhoudsysteem kent het verschil niet tussen kapitaalinvesteringen ('capex') en exploitatiekosten ('opex'). Investerings worden dus geboekt als kosten. Daarmee worden bij bezuinigingen ook investeringen getroffen. Gevolg is dat we nu veel te weinig investeren en dat de binnenlandse economie is stil gevallen. Wat betreft exploitatiekosten ligt de zaak fundamenteel anders. Als je kosten elk jaar hoger zijn dan wat er binnenkomt, raak je steeds dieper in de schulden. En dat is nu precies het probleem bij de Rijksoverheid. In plaats van met onzinnige uitgaven te stoppen, lost de politiek de tekorten op door investeringen in de samenleving terug te schroeven (voor de overheid zijn dat immers kosten) en lasten voor ondernemers en burgers te verhogen. Zo is er een vicieuze cirkel gecreëerd van lagere inkomsten en hogere lasten.

Verstandige economen als Jaap van Duijn stellen dan ook terecht dat die -3% begrotingsregel van de politiek financieel-economisch onzinnig is. Immers, investeren in de toekomst is een absolute noodzaak en daarvoor mag een overheid best lenen, zeker als dat tegen uitstekende voorwaarden kan. En bij een goed financieel beleid mag het overheidstekort – verschil tussen de inkomsten en de uitgaven – juist níét negatief worden.

Pro of anti Keynes, ons land moet het sterk verouderde kasstelsel vaarwel zeggen en een verschil gaan maken tussen uitgaven met betrekking tot kapitaalsinvesteringen en uitgaven met betrekking tot exploitatiekosten. Vervolgens mogen hervormingen in de verschillende beleidsvelden – met als doel baten omhoog en lasten omlaag – niet op zichzelf staan, maar moeten ze elkaar gaan versterken. Als we dat doen zijn we in één klap uit de crisis. Voorbeelden van sterke win-win combinaties kwamen reeds bij de projectministers aan de orde: onderwijs en werk, wetenschap en innovatie, handel en ontwikkelingssamenwerking, zorgkosten en gezondheidsuitkomsten, levensstijl en zorgpremies, hypotheekobligaties en pensioenbeleggingen, sociale zekerheid en arbeidsparticipatie, welzijn en kleinschaligheid, enz. Heel concreet, op korte termijn zouden de jaarlijkse exploitatiekosten van de overheid moeten dalen door de baan van *subsidieambtenaar* zo snel mogelijk te schrappen en de vele miljarden *subsidies* aan vage organisaties met nog vagere doelen met onmiddellijke ingang af te schaffen¹⁵. We praten hier over zo'n €20 miljard, hetgeen betekent dat verdere bezuinigingen niet nodig zijn.

Onvoorstelbare politieke ingewikkeldheid zien we ook in de jaarlijks terugkerende discussies over de hoogte van de lonen, de hoogte van de sociale voorzieningen, de hoogte van topinkomens bij (semi)publieke instellingen en de hoogte van de AOW-leeftijd. Ook hier zijn simpele spelregels hard nodig, spelregels die niet uitgaan van verworven rechten, maar gebaseerd zijn op basisprincipes. Waarom bijvoorbeeld niet lonen koppelen aan de arbeidsproductiviteit, de belangrijkste factor in ons nationale inkomen, waarom niet het totale bedrag van uitkeringen koppelen aan het BBP/capita, waarom niet topsalarissen in de (semi)overheid koppelen aan de laagst betaalde groep in de organisatie¹⁶ en waarom niet de AOW-leeftijd écht koppelen aan de gemiddelde levensverwachting (vrouwen gaan dus later met pensioen dan mannen)? Zo verdwijnt de starheid, maar weet toch iedereen hoe het zit.

Door de immense complexiteit die de politiek in de afgelopen decennia heeft gecreëerd, en nog steeds creëert, is goed bestuur wel heel erg moeilijk geworden. We zullen een fundamenteel eenvoudiger systeem moeten invoeren. Zo zou bijvoorbeeld in de uiterst complexe sector 'Zorg en Wonen' inkomens, subsidies, toeslagen en uitkeringen niet per voorziening maar per huishouden zichtbaar moeten worden gemaakt. Alleen op die manier wordt duidelijk wie op een (on)juiste manier gebruik maakt van onze ruimhartige regelingen. Met deze integrale aanpak wordt in de toekomst een rechtvaardige uitvoering van sociaal beleid mogelijk. En nog iets: Nederland kent zo'n half miljoen scheefwoners. Waarom verhogen we de huren niet gewoon naar een natuurlijk niveau en geven we huurcompensatie aan mensen die daar recht op hebben. Dat past bij het voorgaande: als je subsidie wil hebben, moet je inzage geven in je inkomsten! In het licht van het voorgaande een ander voorbeeld. Er is een groeiend aantal mensen die hun zorgpremie niet betalen, maar wel gebruik maken van ons zorgsysteem. Het aantal groeit ondertussen naar het zorgwekkende aantal van 300 duizend gevallen; dat is jaarlijks een extra last van zo'n € 300 miljoen die door anderen moet worden opgebracht. Hoe begripvoller we voor deze mensen zijn, hoe meer er zullen bijkomen. Waarom maken we het systeem

¹⁵ Hoe krijgt de politiek het verzonnen om dure ambtenaren aan te stellen die als taak hebben belastinggelden uit te delen naar iedereen die zich meldt met een 'nobel' doel. Alleen al Amsterdam deelt zo elk jaar een half miljard uit!

¹⁶ In Frankrijk is daarvoor de factor 20 gekozen. Wat zou zo'n maatregel bijvoorbeeld betekenen voor het management in onze woningbouwcorporaties? En voor het management van onze goedbedoelenorganisaties?

niet eenvoudiger én rechtvaardiger door deze premie automatisch in te houden van het inkomen (salarissen en/of uitkeringen) die deze wanbetalers ontvangen?

Een laatste voorbeeld is de banksector. We verzinnen allerlei ingewikkelde financiële toezichtconstructies, maar moeten we niet gewoon banken splitsen in nutsbanken en zakenbanken? Nutsbanken zijn publieke dienstverleners en géén risicovolle beleggers: ze brengen mensen die sparen en lenen bij elkaar. Zakenbanken zijn puur commerciële organisaties. Risico's worden volledig door de aandeelhouders gedragen. In verband hiermee nog een suggestie: waarom maken we het financieringsgat in ons land (zo'n 500 mrd) niet veel kleiner door een groter deel van onze pensioenspaargelden in eigen land te investeren (nu vloeit bijna alles naar het buitenland) en waarom maken we schatkistbankieren niet verplicht voor alle organisaties die met belastinggeld worden gefinancierd?

Tenslotte nog een kritische opmerking over de manier van werken in de wetgeving. Wetten zijn door de mens gemaakte producten. Net als bij producten in de reële economie, hebben ook wetten een levenscyclus. Tijdens gebruik komen er allerlei onvoorziene tekortkomingen aan het licht – zoals omissies, dubbelzinnigheden, ongewenste effecten – en die dienen te worden gerepareerd. De praktijk is een leerproces en ervaringen moeten worden teruggekoppeld naar de wetgevers voor verbeterlagen. We moeten bij wetgeving niet denken in een éénmalige activiteit, maar veel meer denken in termen van cyclisch innoveren en life cycle management. Wat we nu doen, past niet meer bij een snel veranderende samenleving. Het is nu allemaal veel te statisch ingericht.

Op 9 juli 2012 reed in Scheveningen een automobilist door nadat hij een 13 jarig fietsertje dodelijk had aangereden. De man (20) had niet geremd, er ontbraken dus remsporen, en daardoor kon de politie niet vaststellen hoe hard er gereden werd. Bovendien, deze man was zo slim om zich binnen 12 uur alsnog te melden bij de politie. Artikel 184 van de Wegenverkeerswet stelt dan dat strafvervolging is uitgesloten. Reactie van de politie op zoveel onrecht: "zo is de wet nu eenmaal".

De levende democratie

Concluderend, we hebben in het verleden met het Thorbecke model veel bereikt maar we moeten ook de moed hebben om te constateren dat het model niet goed genoeg meer is voor de toekomst. We moeten dus niet doorgaan met het kiezen van politici die erop uit zijn om het oude bestuurlijke model 'whatever it takes' aan de praat te houden.

Arie de Geus beschrijft in zijn boek 'De Levende Onderneming' een aantal eigenschappen die bij langlevende bedrijven nadrukkelijk aanwezig zijn. Ik vervang in zijn beschrijving onderneming door democratie en werknemers door burgers: De levende democratie is sensitief voor de omgeving en daardoor in staat zich aan te passen bij veranderingen. Zo'n democratie heeft een sterke nationale cultuur en een sterk gevoel voor identiteit. Bij de burgers bestaat het gevoel van een gemeenschap, waarbij de bestuurders zich als beheerders zien van een erfgoed. Die bestuurders zijn conservatief in het financieel management en werken met weinig vreemd vermogen. Ze zijn decentraal georganiseerd en geven ruimte aan nieuwe initiatieven.

En kijkend naar de huidige crisis stelt de Geus (ik vervang weer onderneming door democratie): De Democracy Act moet worden herschreven, waarbij het primaat weer komt te liggen bij de democratie zelf. De politiek moet gaan werken in het belang van de continuïteit van de democratie en van alle daarbij betrokken stakeholders.

In dit essay wordt een nieuwe democratische samenleving geschilderd, waarbij politiek en overheid worden gemoderniseerd en waarbij bevolking en overheid een eigentijdse relatie met elkaar aangaan. Met die nieuwe relatie wordt duidelijk gemaakt dat politici, burgers en ondernemers *samen* verantwoordelijkheid nemen voor de toekomst van ons land.

Professor Guus Berkhout heeft van 2000 – 2002 het Kabinet geadviseerd over de geluidsproblematiek rondom Schiphol. Gedurende die tijd heeft hij de ambtenarij en het politieke spel in Den Haag van nabij meegemaakt. Hij is actief op het grensvlak tussen wetenschap en bedrijfsleven. Zijn wetenschappelijk onderzoek wordt gefinancierd door een groot aantal internationale ondernemingen. Guus Berkhout is lid van de Koninklijke Nederlandse Akademie van Wetenschappen (KNAW) en de Nederlandse Academie voor Technologie en Innovatie (AcTI).